

В І Д Г У К

доктора наук з державного управління, професора Хожило Ірини Іванівни на дисертацію Бойко Наталії Олександрівни на тему «Право людини на судовий захист: публічноуправлінський аспект», подану на здобуття ступеня доктор філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування

Рецензія підготовлена на підставі ґрунтовного опрацювання змісту дисертаційної роботи, опублікованих здобувачем результатів наукових досліджень, матеріалів, які підтверджують впровадження результатів дисертаційної роботи та довідки про перевірку тексту дисертаційної роботи на плагіат.

Актуальність теми та її зв'язок із планами науково-дослідних робіт. Актуальність виконаної дисертаційної роботи пояснюється тим, що судова система України, а також її суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. З початку активного руху української держави до спільноти європейських країн, який настав після Революції Гідності 2014 року, питання актуальності судової реформи завжди було на порядку денному для керівництва держави, для уряду України та власне, для судової гілки влади. Більш того, з початком збройної агресії на Сході України та окупацією українських територій у 2014 року, а в подальшому ще й у 2022 році, виникли системні загрози становленню України як незалежної, суверенної, демократичної, правової та соціальної держави. Війна – це завжди зовнішній фактор порушення прав людини – права на життя, здоров'я, права на житло тощо. Україна та українці сьогодні мають значні збитки від війни не тільки матеріального, але й морального тягаря та, водночас, мають право на захист своїх прав, на захист у судовому порядку. Питання забезпечення права на судовий захист набули максимальної актуальності саме в період дії

правового режиму воєнного стану. Також слід сказати, говорячи про актуальність дисертаційного дослідження Н.О. Бойко, що своєчасність її виконання обумовлюється реалізацією напрямів Угоди про Асоціацію України та ЄС в частині нагального забезпечення активного права на судовий захист як першоумови загальнодержавного курсу на набуття відповідності критеріям на вступ до ЄС, концептуальним засадам формування і функціонування Європейського адміністративного простору, Хартії основоположних прав Європейського Союзу тощо. В умовах довготривалої війни та трансформації національного державотворення автор скеровує свою дослідницьку увагу на формуванні публічноуправлінського концепту забезпечення права людини на судовий захист.

Дисертаційне дослідження виконувалось у межах науково-дослідної роботи кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» за темою «Еволюція інститутів і форм публічного управління: теоретико-методологічні засади» (державний реєстраційний номер 0118U006488). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні функціональних змін публічноуправлінської діяльності в системі органів правосуддя та відповідно, забезпеченні права людини на судовий захист. Виконання дисертаційного дослідження має очевидний зв'язок з низкою державних програм, планів, концепцій та стратегій. Серед них, насамперед, слід назвати Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки; Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки; Концепт посилення стійкості демократії в Україні: розвиток судової влади (2023).

Таким чином, за сукупністю вище наведених аргументів, можна засвідчити, що тема дисертаційної роботи Н.О. Бойко є актуальною, своєчасною та корелює із пріоритетами євроінтеграційного курсу розвитку сфери публічного управління та адміністрування.

Формулювання наукового завдання, нове вирішення якого отримано в дисертації.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі державного управління і місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка» з метою вирішення актуального наукового завдання у сфері публічного управління та адміністрування, що полягає у розробці напрямів реалізації публічноуправлінської діяльності в системі органів правосуддя в Україні шляхом обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій, що спрямовані на реальні трансформаційні зміни публічного управління в сучасних умовах державотворення, у тому числі щодо забезпечення прав людини. Для досягнення мети в дисертації визначено низку наукових завдань:

- дослідити стан та напрями сучасних наукових досліджень права людини на судовий захист в системі публічного управління й на підставі цього встановити концептуальні засади формування основ публічноуправлінської діяльності в системі правосуддя;

- систематизувати сучасні теоретичні підходи державноуправлінської науки щодо функціонування системи органів судової влади в Україні, реалізації концептів правозахисту та правореалізації, й на цій основі розробити власну авторську теоретичну концепцію модернізації захисту прав людини як напряму державноуправлінських реформ;

- умотивувати періодизацію розвитку суспільних відносин у системі органів судової влади в Україні, розкрити базові інституціональні й теоретичні засади адміністративно-правового регулювання публічноуправлінської діяльності в системі органів судової влади;

- дослідити зміст, сутність та правову природу управління суспільним розвитком в системі правосуддя, напрями розвитку багаторівневої моделі публічноуправлінської діяльності у системі правосуддя і на цій основі обґрунтувати авторський підхід до функціонування спеціальних механізмів публічного управління у сфері захисту прав людини;

- обґрунтувати особливості реалізації реформування в системі органів судової влади через призму інституціональної трансформації державної влади;

– визначити і запропонувати для подальших наукових досліджень організаційні засади формування інтегрованої моделі публічноуправлінської діяльності в системі органів судової влади з метою забезпечення належної правової процедури в Україні

Наукові положення, розроблені особисто здобувачем, та їх новизна. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що автором уперше здійснено дослідження базових засад захисту прав людини в системі органів державної влади в Україні через комплекс функцій держави як теоретико-методологічної проблеми науки державного управління, й на цій основі запропоновано концептуалізувати трикомпонентну модель забезпечення права на судовий захист на основі парадигми відновлюваності, що являє собою інтегрований підхід до поняття відновлюваність з позицій інституціонального підходу, визначено підходи до формування системи правосуддя в контексті суспільного змісту публічного управління, розкрито сучасний стан та особливості нормативно-правового забезпечення публічноуправлінської діяльності в системі органів правосуддя, організаційно-правового спрямування модернізації державного механізму правозахисту як напряму публічноуправлінських трансформацій; запропоновано концепцію захисту прав і свобод людини як соціального ресурсу (концепція соціального ресурсу, КСР); а також запропоновано теоретичну концепцію відновлюваного права на судовий захист (*renewable right to judicial protection*);

удосконалено:

– напрями й перспективи впровадження європейського й національного досвіду у сфері захисту прав людини в практику публічного управління в Україні й на підставі цього встановлено напрями та інституціональні форми функціонування спеціальних механізмів публічного управління у сфері судового захисту прав людини, а також розмежовано поняття «органи правосуддя», «органи судової влади» та «судові органи» з позицій концепту правозахисту, наведено авторську практичну модель формування національного механізму публічного правозахисту, розроблену на основі аналізу національного досвіду модернізації публічного управління;

– методологічні підходи щодо забезпечення раціонального змісту діяльності

органів судової влади в демократичній державі в умовах трансформаційних змін, що базується на методах, способах, принципах і механізмах прийняття публічноуправлінських рішень щодо діяльності суб'єктів та об'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини, на зарубіжному досвіді конституювання правозабезпечувальних механізмів; на цій основі пропонується наукова позиція щодо активного права на судовий захист (АПС – активне право на суд; Right to judicial protection – RJP) як права людини на власний розсуд і за власною волею визначати ступінь застосування і ступінь порушення конституційних прав і свобод на основі норм національного законодавства на основі природніх прав людини;

– наукові підходи щодо гуманізаційного контексту конституційної реформи у сфері правосуддя та розвитку ціннісної компоненти конституційних змін 2016 року в Україні, особливостей реалізації права на судовий захист в умовах правового режиму воєнного стану відповідно до ідеологем «закони і звичаї війни», й на цій основі запропоновано авторська теоретична концепція гарантування державою права на судовий захист в особливих умовах, що базується на судово-правовому консенсусі в системі суспільних відносин;

набули подальшого розвитку:

– сучасні концепти внутрішнього змісту права на судовий захист як теоретико-методологічного принципу державного управління, класифікації внутрішньо інституціональних принципів захисту прав людині органами та установами судової влади, формування інститутів в системі органів судової влади, що дозволило запропонувати теоретичну модель взаємозв'язку між наукою державного управління та права на судовий захист як суспільним феноменом, детермінованим позитивним правом, при цьому така модель може бути використана для аналізу та прогнозування впливу змін у правозахисті на сутнісну оцінку трансформації системи державного управління;

– тлумачення базових функцій держави в умовах цивілізаційних викликів сьогодення у контексті конституційних змін та деформації усталених зав'язків в системі державного управління, що знайшло свій прояв в запропонованій механізми публічного правозахисту, який поєднує державні, суспільні та приватні інститути;

при цьому такий механізм відповідає європейській ідеологемі доступності правосуддя; на цій основі розроблено практичну модель формування національного механізму публічного правозахисту, який поєднує державні, суспільні та приватні інститути; при цьому такий механізм відповідає європейській ідеологемі доступності правосуддя;

– напрями та практичні заходи з розбудови ефективної системи державного гарантування прав людини на судовий захист в умовах зовнішніх викликів, які орієнтовані на імплементацію європейського юридичного сервісного механізму, що базується на європейських стандартах демократії, принципі пропорційності, базових європейських цінностях й на цій основі обґрунтовано авторську концепцію публічноуправлінського механізму «flexible law» у сфері забезпечення права на судовий захист.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, які захищаються. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими та базуються на узагальненні значної кількості результатів наукових досліджень, нормативно-правових актів України та документах міжнародного права. Дисертаційна робота вдало структурована, має достатній обсяг основного змісту, містить додатки. Перелік використаних джерел налічує 177 найменувань, у т.ч. й іншомовних наукових публікацій. Основний зміст дисертації становить 175 сторінок.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації також підтверджена їх апробацією на багатьох міжнародних науково-практичних конференціях та науково-комунікативних заходах за міжнародною участю, зокрема таких як: «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Теорія та практика публічної служби» (м. Дніпро, 2018 р.); «Правові аспекти публічного управління: теорія та практика» (м. Дніпро, 2018, 2019 рр.); «Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика» (м. Запоріжжя, 2019 р.); «Проблеми розвитку публічного управління в Україні» (м. Львів, 2019 р.); «Сучасний менеджмент: моделі, стратегії,

технології» (м. Одеса, 2019 р.); «Державне управління в Україні: виклики та перспективи» (м. Запоріжжя, 2019 р.); «Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення» (м. Дніпро, 2019 р.); «Основні права людини: розуміння та виклики» (м. Київ, 2019 р.); «Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні» (м. Львів, 2019 р.); «Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України» (м. Дніпро, 2019, 2020 рр.).

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація Н.О. Бойко виконана самостійно. Наукові положення, висновки, рекомендації, що виносяться на захист, отримані здобувачем особисто. Текст дисертації є оригінальним, цитати оформлені коректно, наведені посилання на джерела наукової інформації. Виконана дисертаційна робота пройшла перевірку на наявність запозичень інших авторів наукових робіт та отримала позитивний результат, що дозволяє прийняти ствердне рішення про відсутність порушення здобувачем принципів академічної доброчесності.

Практичне значення та використання результатів роботи. Теоретична новизна та практична значущість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони характеризуються достатнім рівнем наукової обґрунтованості, конкретизації та логічного формулювання авторських рекомендацій, спрямованих на забезпечення раціонального змісту діяльності органів судової влади з метою захисту конституційних прав людини.

За результатами виконаного наукового дослідження автором були сформульовані нові теоретичні положення та практичні рекомендації, які дістали практичного запровадження у діяльності органів судової влади, зокрема: впроваджені Третім апеляційним адміністративним судом стосовно застосування авторських пропозицій методологічного забезпечення формування інституціональної спроможності органів судової влади та судового адміністрування при реалізації завдань Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного

судочинства на 2021-2023 рр. (довідка про впровадження № 01/30/23 від 01.08.2023 року) та враховані у діяльності Дніпропетровського окружного адміністративного суду в частині визначення складників впровадження зарубіжного досвіду судової реформи (довідка про впровадження від 10.10.2023).

Дискусійні положення та рекомендації для обговорення.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження Н.О. Бойко є позитивною. Разом з тим, до змісту окремих розділів та позицій автора можна поставити кілька запитань уточнюючого характеру:

1. На с. 57 (підрозділ 1.1) після розгляду питання щодо автор надає підсумування проведеного аспекту дослідження такими словами «проблемність сучасності полягає в тому, що деякі права людини залишаються декларативними та не ефективно захищеними, а також у виникненні нових викликів у зв'язку з розвитком технологій. Це потребує подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики в Україні». На наш погляд, тут доцільно було б говорити більше про захист прав людини внаслідок воєнних збитків, а не про розвиток технологій як новий виклик сучасності. Можливо такий підсумок слід розцінити як такий, що вирваний із якогось контексту, адже попередньо автор наводить на с. 55-57 аналіз права на судовий захист, який міститься в Конституції України та міжнародній Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. На с. 92 автор ідентифікує вплив суспільно-економічних факторів на публічне управління у сфері права на судовий захист як прояв певних аспектах: 1) вплив на характер публічного управління; 2) вплив на форми публічного управління; 3) вплив на принципи публічного управління. У цьому важко підтримати думку автора, адже на наш погляд, суспільно-економічні фактори безпосередньо здійснюють також вплив і на результати та ефективність публічного управління у сфері права на судовий захист. Тому автору можна

порадити ще раз переглянути та розширити перелік позицій впливу суспільно-політичних факторів на публічне управління у сфері права на судовий захист.

3. На с. 162 автор графічно та описово представляє практичну модель формування національного механізму публічного правозахисту і висловлює думку про те, що вона може бути запровадженою в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення. Теоретичну основу цієї моделі, за визначенням автора, формують державні, суспільні та приватні інститути, а механізм реалізації такої моделі відповідає європейській ідеологемі доступності правосуддя (с.162). Однак, автор на представленій схемі та в описовій частині не надає деталізації управлінських функцій кожного суб'єкта у запропонованій моделі механізму публічного правозахисту.

4. Досліджуючи проблематику права людини на судовий захист крізь призму публічноуправлінського аспекту, неодноразово по тексту дисертації автор акцентує увагу на проблемі відмови у праві на судовий захист. В той же час, ця позиція не знайшла відображення при формулюванні висновків до розділів дисертації чи у заключних висновках. На наш погляд, це варто було б зробити.

У якості побажання на майбутнє молодому науковцю можна порекомендувати більш ретельно надавати посилання та відсилання на графічний супровід тексту наукової праці.

Висловлені рекомендації та наявність дискусійних моментів у дисертації не знижують її загальної високої оцінки.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Авторський дисертаційний доробок має солідний перелік наукових публікацій – 19 позицій, серед яких 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні, що індексується у НМБ Web of Science; 3 статті у вітчизняних профільних фахових наукових виданнях категорії «Б», 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 13 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових комунікативних заходів. Із зазначених наукових праць тільки 1 стаття опублікована у співавторстві (В.В. Баштанник).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація Н.О. Бойко на тему «Право людини на судовий захист: публічноуправлінський аспект» містить нові наукові положення як результат проведеного здобувачем наукового дослідження, які характеризуються теоретичним та практичним значенням для галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування». Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

З огляду на актуальність, наукову новизну, важливість здобутих автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, практичну цінність сформульованих положень і висновків, слід вважати, що дисертаційна робота Н.О. Бойко на тему «Право людини на судовий захист: публічноуправлінський аспект» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання в галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування, а її автор – БОЙКО Наталія Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Рецензент:

Доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Ірина ХОЖИЛО